

1. Aquelles ratlles són fruit de la influència de la lectura de les obres de Louis Dumont, un excel·lent analista de la ideologia moderna. En particular, *Homo Aequalis I, Genèse et épanouissement de l'idéologie économique* (1977), és l'obra de Dumont que millor ajuda a la comprensió d'un fet essencial de la nostra modernitat: el conjunt d'idees i valors que donen consistència a l'emancipació de l'economia en relació amb la malla del tot social.

2. És còmode i no pas arbitrari, de considerar la publicació per Adam Smith el 1776 del llibre titulat *Una investigació sobre la naturalesa i les causes de la riquesa de les nacions* com l'acta de naixement d'aquesta nova categoria, l'economia, que constitueix al mateix temps un compartiment separat dins la mentalitat moderna i un continent lliurat a una disciplina científica.

Entorn de l'emancipació de l'economia respecte a la política i a la moralitat general esdevinguda el 1776

MIQUEL RUBIROLA

Economista

És sabut que des de la llarga nit dels temps, filòsofs, teòlegs, escolàstics, canonistes i mercantilistes s'havien ocupat d'esbrinar l'origen de la riquesa material dels pobles i és sabut també que malgrat la seva proverbial intel·ligència aquests pensadors mai no havien aconseguit un discurs prou coherent per imposar-se en el món de les idees transcendents. De fet, aquest món de les grans idees era dominat per altres menes de prototipus humans: uns que s'anomenaven moralistes i uns que es feien dir polítics.

Les ratlles que segueixen intenten explicar la desfeta de les concepcions dels moralistes i polítics a mans d'uns altres especimens, els economistes, descendents d'aquells avantpassats obsedits per entendre allò de l'origen de la riquesa material. La victòria dels economistes fou de tal magnitud que avui, com també és sabut, tot polític o moralista que s'apreciï té en compte allò que els economistes varen formular amb molta precisió i èxit, l'any que ens serveix de referència.

Ben mirat, la victòria dels economistes l'any 1776 s'ha de qualificar de sorprenent si atenem al fet que els rivals tenien els seus principis filosòfics molt ben assentats. Hem de recordar que els moralistes posseïen resposta segura a la pregunta existencial sobre què és el bé i què és el mal —un tema que sempre havia preocupat en gran mesura a l'espècie humana universal— i per altra banda el seu discurs il·luminava els racons obscurs de l'ànima fent possible així suportar la pròpia existència. Els polítics, per la seva banda, trepitjaven també un terreny molt sòlid: només ells sabien aclarir per què un home ha d'obeir-ne un altre, que és definit com a superior, i el per què de la necessitat del monopoli de la violència legítima. Aquest coneixement metafísic els permetia manar amb

seguretat i dedicar-se a un comerç molt profitós que tenia l'ànima dels homes com a primera matèria. En aquest comerç rivalitzaven durament amb els moralistes.

De bell antuvi, els economistes, doncs, tenien francament difícil imposar els seus criteris i semblaven destinats a no aixecar mai el cap enmig del vent de la història. El seu discurs, a més, era prosaic, s'ocupava d'entendre coses ben vulgars relatives a la crematística i la seva sintaxi era sòbria i sense subtileses. I per acabar d'adobar-ho, de tota aquesta qüestió de la riquesa material de què amb tanta insistència parlaven els economistes, les societats humanes n'havien prescindit al llarg de milions d'anys i semblava que la cosa bé podia continuar essent així fins al final d'aquella llarga nit dels temps.

És per això que m'adono de l'esforç que hauré de fer per fer-me entenedor i no tinc cap seguretat d'haver vençut la dificultat d'explicar prou bé per què les coses canvien substancialment el 1776.¹

Repassant els documents disponibles per elaborar aquesta crònica es fa perceptible que els economistes varen començar a guanyar la partida quan s'adonaren que un moralista conseller de polítics havia escrit una investigació sobre la naturalesa i la causa de la riquesa de les nacions que, en realitat, constituïa un discurs del qual podien apropiarse'n ells, els economistes, per mor de les formals coincidències temàtiques amb les dels seus rivals (moralistes i polítics).² La descoberta fou autènticament enlluernadora ja que ara també ells, els economistes, disposaven d'unes idees que parlaven de moralitat i de poder, idees que aviat farien tornar obsoletes les dels seus adversaris pel fet que eren francament superiors: explicaven, de manera més simple i convincent, els mateixos misteris. Prenguem uns exemples per aclarir millor allò que volem dir.

Els polítics creien que l'obediència era fruit de tenir les coses ben travades i que era imprescindible el control des de l'Estat de les transaccions materials si hom volia garantir la prosperitat i l'ordre de la nació. Els economistes, seguint les idees del conseller moralista-polític, van aconseguir demostrar que la prosperitat, contràriament a la lògica imperant, s'obtenia separant un domini que fins aleshores havia estat

ESPAI
OBERT

enquistat al bell mig del poder de l'Estat, i anomenaren aquest domini «econòmic» o «economia».³

Si hom permetia que el domini econòmic s'emancipés de la xarxa del tot social, digueren els economistes, es constataria que aquest domini posseïa una coherència interna pròpia i, a més, deixat anar a la pròpia inèrcia s'expansionaria més que no pas sotmès a control. Si els polítics estaven disposats a permetre que el treball, la terra i àdhuc la pròpia moneda del país poguessin ser comprades i venudes i esdevinguessin mercaderies —així anomenaven els economistes l'energia creativa de l'home, el sòl que trepitjaven i la mesura dels fruits que els intercanvis produïen— el domini econòmic s'expansionaria il·limitadament i amb ell la riquesa de la nació arribaria a assolir nivells mai no sospitats. En una paraula, l'expansió de la riquesa consolidaria la força de la nació enfront dels enemics.

Per vèncer la resistència inicial dels polítics i la impressió de desordre que tot plegat suggeria, els economistes assenyalaren amb insistència que el domini econòmic disposava d'un mecanisme equilibrador: l'anomenaren mercat i servia per mesurar els intercanvis de les mercaderies que s'havien emancipat i, a més, donava una clara mesura de les opcions adoptades. Si es toleraven els intercanvis sense introduir-hi interferències externes, es faria palès que el mercat aplanaria els desnivells mitjançant la competència i ajustaria una cosa que era la oferta amb una altra que es qualificava de demanda. Hem d'insistir, digueren els economistes, que el mercat té la virtut de l'autoregulació i que, malgrat algunes insuficiències, constitueix un nexa quasi perfecte entre producció i consum (dues noves concepcions pròpies de l'esfera econòmica), categories que ens trobarem tan bon punt hàgim emancipat els béns econòmics. La noció del mercat com a institució central, hem de mantenir-la amb una certa intransigència, afegien, si volem que el lliure joc de les forces econòmiques ara ja alliberades, terra, treball i moneda, posin fi al regne de l'escassetat material.

Els polítics sospitaren ben aviat que aquesta teoria, de fet, volia dir: deixem fer als fenòmens econòmics, deixem passar la lliure circulació de mercaderies que el món evolucionarà

per si mateix en major benefici de tots. En francès, la frase sonava rodona: «laissez faire, laissez passer, le monde va de lui même».⁴ Els polítics copsaren que, en cas de ser certa la teoria dels economistes, ells haurien de canviar la manera de mantenir el protagonisme que fins aleshores havien tingut. De tota manera, semblava que aquelles forces econòmiques lliurades al seu propi destí farien més gran el pastís i, per tant, més complexa la distribució d'aquest, amb la qual cosa algú finalment hauria de controlar el procés, en una paraula posar-hi ordre, i això en darrer terme només podrien fer-ho ells, els executors efectius de la necessària obediència. És per això que amb relativa facilitat no exempta de mal confiança els polítics foren els primers convençuts pels economistes.

Els moralistes van intuir immediatament que els economistes de fet només havien discursat sobre la coherència interna d'un domini que contenia una gran debilitat en els seus principis morals ja que fàcilment podia demostrar-se que aquest domini econòmic esdevindria intolerable pel fet d'estar dominat per l'egoisme. Els interessos dels participants en una transacció toparien entre si per causa de ser oposats i això comportaria una lluita aferrissada de tots contra tots. Una activitat econòmica dominada per l'egoisme no podia donar res de bo, la societat tornaria al «campi qui pugui» obligant a ressorgir el terrible Leviatan.

Els economistes, però, ja havien previst aquesta objecció retòrica dels seus oponents. De fet, quan el mercat autoregulat funcionés a ple rendiment, es faria palès justament el contrari: els interessos en una transacció no són pas oposats sinó complementaris i, per tant, l'activitat econòmica posseeix un sentit moral intern: perseguint egoïstament els seus interessos particulars en una transacció, els homes, sense adonar-se'n, sense tenir consciència del fet, treballen indirectament pel bé comú. Això és així perquè hi ha una oculta harmonia natural entre els interessos dels uns i dels altres.⁵ Existeix una mà invisible que planeja damunt els conflictes i que actua com una nova llei moral. Els vicis privats, en una paraula, acaben fent la prosperitat pública.⁶

En l'esfera de la moralitat general, per tornar-se bo, el subjecte ha de controlar les seves passions (l'orgull, l'egoisme, etc.) i subordinar el seu

3. Joseph A. Schumpeter en la seva *Història de l'anàlisi econòmica* insisteix en la continuïtat de punts de vista entre els escolàstics i els autors posteriors fins al segle XIII i en les contribucions dels teòlegs i canonistes del segle XIV al XVII, ens assenyalava que «el domini econòmic adquireix una existència definida però no separada». El problema que ha interessat a molts estudiosos és precisament la gènesi d'aquesta separació fins arribar a culminar en una investigació autònoma aixoplugada sota la denominació d'economia política.

Louis Dumont, en la seva indagació d'aquesta gènesi, ens recorda, seguint Schumpeter, que els canonistes plantejaven una sèrie de qüestions relatives al bé públic, les quals giraven entorn d'allò que nosaltres considerem matèries «econòmiques». Però aquestes qüestions apareixien en les seves obres sense relació o només molt debilitat lligades entre si i eren tractades no des d'un punt de vista especial, sinó des d'una perspectiva més àmplia. Així mateix, els autors dels segles XVII-XVIII que tenim a bé recordar com a «mercantilistes» barregen el que nosaltres anomenem fenòmens econòmics amb els fets polítics. Consideren els fenòmens econòmics des del punt de vista de la política. La finalitat que quasi sempre persegueixen les reflexions d'aquests pensadors és la prosperitat i el poder de l'Estat i «l'economia política» apareix en aquest període com una expressió que designa l'estudi de mitjans «econòmics» per a aquest fi, és a dir, «l'economia política» es mostra com una branca particular de la política (Heckscher, 1954). És veritat que la submissió general de la riquesa al poder durant aquest període fou qüestionada per Jacob Viner (1958); no obstant, Dumont pensa que es pot admetre, sense risc, que, si ambdues coses eren considerades com estrictament interdependents, la riquesa restava en conjunt immersa dins el poder. (Dumont. *Homo Aequalis I*). Així doncs, podem concloure que la riquesa material i els mecanismes de la seva creació restaven englobats dins la reflexió sobre el poder de l'Estat.

4. «On sait, dit Turgot, dans l'éloge de Gournay, le mot de M. Legendre à M. Colbert: "Laissez-nous faire", a quoi plus tard Quesnay ajoutait: "Ne pas trop gouverner".» Vegeu *Dictionnaire de l'Economie Politique* (1864) publicat sota la direcció de MM. Ch. Coquelin et Guillaumin. Tome second, troisième édition, pp. 19.

5. La fórmula irònica «harmonia natural dels interessos», és d'Elie Halevy, *La Formation du radicalisme philosophique*, París 1901.

6. La famosa *Faula de les abelles* de Bernard de Mandeville, porta el subtítol: «Private Vices, Public Benefits».

7. Pel que fa la coherència interna del domini econòmic, és reconegut generalment que el pas decisiu fou donat pel doctor Quesnay i els Fisiòcrates, i hi ha bones raons per pensar que sense ells la *Riquesa de les nacions* no hauria vist la llum o hauria estat un llibre molt diferent. Cal afegir, immediatament, que Adam Smith divergeix de Quesnay tant com hi depèn. La divergència pot posar-se en relació amb allò que nosaltres hem anomenat les condicions externes: amb Quesnay, el fet econòmic no ha esdevingut independent de la política; no s'ha separat tampoc de la moralitat: és característic que en Quesnay no pugui donar-se que tots els interessos econòmics s'harmonitzen per si mateixos, mentre que ho fan en principi, sinó sempre de fet, en Adam Smith. (Dumont. *Homo Aequalis* I.)

8. Vegeu Louis Dumont, *Essais sur l'individualisme* (1983), particularment el Capítol II, «La catégorie politique et l'Etat a partir du XIIIe. siècle».

9. Dumont en els seus estudis sobre la civilització índia —*Homo Hierarchicus* (1967) i *La civilisation indienne et nous* (1975)— indica que aquesta civilització ha desglossat jeràrquicament la política de la cosa religiosa, però no ha separat mai a nivell conceptual la categoria «econòmica» de la categoria «política». A més, es pot veure clarament que això va lligat al manteniment de la configuració mental segons la qual la riquesa immobiliària està lligada al poder sobre els homes i és l'única riquesa veritablement reconeguda com a tal.

A les societats modernes, no tradicionals, contràriament, la consolidació de la categoria econòmica ha implicat de fet un decantament de les relacions entre els homes a les relacions entre els homes i les coses o millor dit, a causa de l'altre tret modern, l'individualisme, de la relació entre l'*home* (en singular) i les coses. Un corollari d'aquest capgirament és un canvi en la categoria de riquesa —té preferència ara la riquesa dinerària— o si es vol dir amb major precisió, el capgirament comporta una ascensió de la categoria de riquesa com a tal.

interès a l'interès general. Això és francament demanar massa els homes que, com tothom sap, són indolents per naturalesa i sovint vanitosos, violents, fins i tot cruels. El miracle de l'economia és que amb el mecanisme del mercat autoregulat supervisat per una benèvola mà invisible, les passions estan disposades de manera que les dissonàncies aparents s'harmonitzen en benefici del bé públic. L'esfera econòmica porta incorporada aquesta propietat no conscient dels subjectes els quals per fer el bé general no cal que s'ho proposin.

Per vèncer la resistència dels moralistes, els economistes del segle XVIII foren taxatius en el seu discurs: la bondat de la noció de mercat autoregulat ultrapassa el caràcter instrumental d'una simple assignació òptima de recursos escassos susceptibles d'usos alternatius; la noció porta implícita una nova idea de la moralitat ja que les conductes en el mercat estan finalment orientades al bé de l'home, al bé particular i al bé general. Hem de parlar, doncs, d'una nova llei moral de molt més fàcil acompliment que la llei de la moralitat general.

Dues coses, doncs, foren decisives en la gènesi de la visió defensada pels economistes: l'existència d'una coherència interna en el marc dels fenòmens pròpiament econòmics i la subtil afirmació que aquest sistema amb coherència pròpia estava orientat al bé de l'home. Així, el 1776 el discurs dels economistes va reeixir perquè va generar una ideologia capaç de convèncer als polítics i als moralistes de la necessitat d'independència de l'esfera econòmica. En relació al fet moral i al fet polític, fou palès que la creació de riquesa material augmentava amb la llibertat atorgada als mecanismes propis del domini econòmic, el qual permetia una conducta egoista orientada al bé general de l'home. Això precisament s'acomplia quan hom tolerava als humans orientar-se a la recerca de l'interès propi, el qual esdevenia finalment progrés general.⁷

La idea que l'esfera econòmica està sotmesa a lleis pròpies que donen un criteri d'eficàcia i alhora de bondat, va esdevenir intransigent i va foragitar del pensar generalment acceptat els rancis defensors de normes morals reguladores dels intercanvis i d'intervencions polítiques des de l'Estat. Una economia emancipada s'autoregula i és necessari que totes les instàncies del social restin subordinades a ella.

Fins ara, en aquesta atapeïda història de les idees he descrit —seguint l'ensenyament de Louis Dumont— els trets bàsics d'un procés mental a partir del qual els economistes van poder constituir un discurs que va dotar de coherència una part de l'activitat social, aquella que anomenàvem economia. Hem vist que l'esforç dels nostres protagonistes va consistir a emancipar una part de l'activitat general dels homes de la subjecció global en què fins aleshores havia restat enquistada i sostreure aquesta part de la dependència del fet polític per una banda i de la moralitat general per l'altra. Des de la victòria dels protagonistes del 1776 sabem que l'economia s'ha esdevingut un domini separat amb pretensions de plena autonomia

El procés d'emancipació de l'economia fou, en bona mida, similar al procés d'emancipació de la política. Quan girem la vista enrere i contemplem perplexos el curs de la història, ens adonem de l'existència d'un procés d'esberlament del domini de la religió (que inicialment és únic i engloba totes les coses) fet que dona naixement (amb l'ajut del Dret) a una nova categoria especial, la «política». En el pla de les institucions, l'Estat hereta aquells trets essencials que eren propietat de l'Església i li pren protagonisme en el si de la societat global.

Al llarg de tot el desenvolupament de la noció d'individu fins a l'any 1789 (fins a la Revolució Francesa), la Religió exerceix la seva acció sota formes sempre renovades: el moviment conciliar, la reforma, les guerres de religió, les sectes protestants, tot plegat contribueix d'una manera o altra a la formació del nou món polític. A fi de comptes, la política i l'Estat són resultat d'una «diferència»: d'allò que sota l'ègida de la religió i l'Església constituïa la unitat de valors últims se'n va deslligar un «quantum» de valors absoluts que formen un domini autònom.⁸

Posteriorment, l'emancipació de l'economia per la via del deslligament de la política i de la moralitat general va comportar una autèntica revolució en la manera de pensar els actes humans i encara avui moltes societats no modernes, tradicionals, no han viscut aquesta revolució.⁹

Com sabem, la nova visió dels economistes acomplida amb èxit el 1776 no va inventar totes les peces del mercat: ja hi havia mercats en les societats antigues, tradicionals; tota mena

de mercats: locals, nacionals i exteriors però sense relació els uns amb els altres i amb desenvolupaments molt diferents aquí i allà. Però, vet aquí que amb l'emancipació de l'esfera econòmica la natura dels mercats canvia: tot es fusiona, sembla com si no hi hagués altra cosa que un gran mercat abstracte del qual els diversos mercats concrets (locals i nacionals) en són manifestacions particulars. Contemplem la imaginària visió d'un mercat unificat pràcticament estès a les dimensions del món.

Aquest mercat en una economia-món té una gran voracitat i li calen mercaderies: de fet, fruit d'aquesta voracitat tot ha de tornar-se una mercaderia. La idea de mercat refusa el control social i agafa una mena d'autoritat suprema: els líders polítics i socials han d'inclinar-se davant la seva sobirania. L'econòmic esdevé una de les categories bàsiques per entendre la modernitat.

Aquest comentari sobre l'emancipació de l'economia podria deturar-se aquí en el cas que la narració hagi aconseguit ésser mitjanament entenedora. Tanmateix, des de 1776 ençà ha plogut molta malaurança en la vida dels homes i no sembla pas agosarat dir quelcom més sobre aquest tema del triomf de l'economia com a idea i valor de la modernitat.

En primer lloc, assenyalar que el desenvolupament de la categoria econòmica, amb la transformació en els valors que això comporta per una banda, i la plena ascensió de la noció d'individu per l'altra banda, són aspectes solidaris d'un únic i mateix fenomen.

En la pràctica nosaltres —com diu Dumont— som aquells que hem entronitzat la propietat privada, que hem escollit ésser individus que posseeixen i produeixen i que ens hem girat d'esquena a la totalitat social, perquè hem refusat la subordinació individual que ella comporta. L'econòmic, per bé o per mal, és una de les nostres categories principals i les limitacions interiors a la nostra pròpia ideologia són de tal mena que és impossible en qualsevol cas fer retrocedir el domini econòmic sense que el món modern es capgirés amb daltabaixos notables.

La història ens diu que per fer retrocedir l'economia caldria fer ressorgir una categoria antitètica a la d'individu: hauríem de començar a parlar de subordinació com un valor i sabem perfectament que la subordinació només podem reintroduir-la per la porta falsa del darrere, ja que

per a nosaltres, moderns, la subordinació comporta opressió.

De fet, això és el que ha passat en el cas dels totalitarismes (comunisme i feixisme) quan hom ha intentat suprimir el predomini de l'econòmic i posar-lo, directament, sense mediacions, al servei de finalitats polítiques i socials. Sabem que aquesta subordinació s'ha realitzat en contra dels drets individuals i que ha estat imposada als subjectes mitjançant el menyspreu de les llibertats cíviques i polítiques bàsiques. Aquells que encara avui pensen que hom pot obtenir el mateix resultat —és a dir, suprimir la primàcia de la categoria econòmica que implica llibertat en el mercat de treball, terra i moneda— amb mitjans no totalitaris, semblen basar-se en creences sense fonament després de l'experiència del feixisme i del comunisme.

Per altra banda, i en segon lloc, és necessari remarcar que la llibertat econòmica si bé és inevitable i convenient que subsisteixi com a ideal i com a norma fonamental —tal com s'esdevé en els països democràtics— és una llibertat que no pot convertir-se en suprema i ha de ser continguda en uns certs límits imposats per la llei. En definitiva, l'esfera econòmica pot i ha de ser contradita a d'altres nivells, tant en l'àmbit del Dret com en el de la consciència dels ciutadans.

Les crisis de 1848 i 1929, entre d'altres, ens han demostrat que l'empenta econòmica inaudita que proporciona la visió de les coses que hem descrit en aquesta nota té clarament una contrapartida: la societat es desorganitza amb facilitat i cal veure que el mercat autoregulat és només un aspecte del procés i el fet de reservar-li una atenció suprema no pot fer-nos perdre la visió de conjunt: a fi de comptes, l'economisme té un caràcter excepcional i el sistema de representacions que genera i les institucions que crea no s'adapten als requisits d'integració que precisa la vida social.¹⁰

En els països democràtics hom té clara consciència que en el camp econòmic és convenient que es produeixi una coexistència d'elements oposats, una mena d'unitat de contraris. És —com diu Dumont— una coexistència empírica, més o menys explícita, fins i tot una mica vergonyant, una mena d'aliança sense fórmula precisa: hi ha llibertat en uns punts, dirigisme o proteccionisme en uns altres. La complexitat

10. Karl Polany ha explicat prou bé a *The Great Transformation* (1944) que el sistema del mercat concurrencial del treball no es va imposar per si mateix. Com és sabut, el 1795 els jutges de pau reunits a Speenhamland, una localitat de Berkshire, amatents als problemes de la realitat, van decidir d'assegurar als pobres de cada comuna (parròquia), tinguessin o no treball, un mínim vital sota la forma d'un salari indexat sobre els preus del pa i en funció de les càrregues familiars que els fossin pròpies. Aquest sistema assistencial es va generalitzar per compte dels «notables» d'altres contrades i fins el 1834 no fou substituït per una nova llei de pobres.

11. L'analista dels fets socials té una gran dificultat a proclamar com a inevitable tal o qual resultat de l'evolució social contemporània, dificultat que no és atribuïble únicament a la nostra limitada capacitat de percepció sinó més aviat a les nostres resistències psicològiques que, com sabem, són considerables a l'hora de renunciar a la seguretat que acompanya a la doctrina ben apresada, encara que aquesta no s'ajusti als fets i a la realitat. Per a Albert O. Hirschman és clar que l'interès de les ciències socials resideix en la possibilitat de plasmar la complexitat àdhuc quan a canvi d'això han de sacrificar-se una part de les pretensions de predir el futur i renunciar a sorprendre al públic, cosa que tots desitgem profundament i els intel·lectuals més encara. (*Interés privado y acción pública*. FCE, 1986)

12. Avui ens consta a tots que el govern no sempre triomfa on el mercat ha fracassat però cal també atrevir-se a dir, com ha fet remarcablement Albert O. Hirschman, que és en crisi el paradigma del 1776 que és el qual l'interès egoista pur i no contaminat condueix a un ordre social no solament acceptable sinó fins i tot òptim. En el marc de les opcions reals possibles, s'està redescobrint que l'existència d'una ètica no contrària a la moralitat general resulta imprescindible: sense recuperació del sentit del treball com quelcom de valuós per si mateix més enllà de la retribució monetària i sense una reconstrucció del principi de solidaritat —no solament en la retòrica de les paraules— l'activitat econòmica és molt poc insatisfactòria en una sèrie d'àrees importants. Hi ha situacions en les quals el sistema de mercat i la recerca de l'interès individual, lliurats a la seva pròpia dinàmica, condueixen a resultats indesitjables, cosa que fa necessària l'existència d'un comportament ètic.

En els darrers anys, el ressorgiment i reivindicació de la virtut de la benevolència, per exemple, és un procés que es va iniciar a la teoria microeconòmica. Una de les condicions per l'adequat funcionament de mercats competitius consisteix en la perfecta informació dels béns i serveis disponibles. I de fet, els proveïdors i venedors posseeixen més i millor informació que els compradors. És necessari, doncs, que els venedors se sotmetin voluntàriament a una disciplina que els impossibiliti beneficiar-se del major grau de coneixement que posseeixen. Com ha indicat Kenneth Arrow, de la mateixa manera que els cirurgians abans d'iniciar-se en l'exercici de la professió, poden comprometre's a no prescriure cap operació que resulti innecessària, els venedors podrien sotmetre's a una disciplina que els impossibilités beneficiar-se del major grau de coneixement que posseeixen. En definitiva, propiciar la institucionalització de la benevolència suposa atribuir a aquesta virtut un paper en el funcionament d'una economia de mercat. (Albert O. Hirschman «Ètica y ciencias sociales: una tensión permanente», pp. 366-382, del llibre *De la economía a la política y más allá*. F.C.E.-1984.)

de qüestions i de situacions tal com es presenten en l'experiència i també l'absència aparent de grans línies i de principis directores fan que aquests problemes semblin competència exclusiva dels tècnics i dels homes polítics.

La nostra opinió és que no és possible trobar una instància compensadora que, d'una vegada per totes, estableixi un compromís definitiu entre domini econòmic i marc polític democràtic. Existirà sempre una tensió i un antagonisme real entre ambdues dimensions, antagonisme que tanmateix no cal extremar. Per això considerem un engegament, el debat radical entre els qui pretenen que els defectes de funcionament del sistema econòmic provenen de les intervencions exteriors negatives, particularment de l'Estat, i els seus adversaris que afirmen que la utopia economicista ha mostrat suficientment la seva nocivitat i que només les mesures de protecció i de limitació han impedit el fet pitjor.¹¹ Aquests extrems semblen oblidar que, de fet, vivim en un món que concedeix a la llibertat econòmica el terreny de joc més ampli possible, un terreny però limitat i contradictori en molts altres aspectes.

El veritable progrés sembla obtenir-se d'una combinació subtil de llibertats cíviques, empresa privada, sistema de garanties jurídiques i seguretat en el món laboral i social.

Després de les crisis recurrents del sistema de lliure mercat sabem que aquest sistema disposa de capacitat simultània de reproduir-se i destruir-se. Respecte a la cohesió social, per exemple, la pràctica constant dels intercanvis de mercaderies engendra virtuts socials com: «veritat» en les transaccions comercials; «confiança» en el cobrament; sentit de la «obligació» o de la paraula donada i, en general, sentiments

de simpatia cap a tercers desconeguts; però, per altra banda, aquesta economia contractual individualista envaeix totes les esferes de la vida amb l'esperit de càlcul i de raó utilitària que li és inherent. A causa d'aquesta doble ambivalència, la base moral de la societat capitalista està erosionada constantment i al mateix temps està en condicions de reconstruir-se.

Albert O. Hirschman ha assenyalat amb claredat que una pèrdua de substància moral en el capitalisme és perfectament probable i àdhuc és possible una crisi del sistema en el seu conjunt, però això únicament en circumstàncies especials i que han d'assenyalar-se de manera específica en l'anàlisi econòmica, social i política del capitalisme; de la mateixa manera que és possible especificar, com ja va fer Alexis de Tocqueville, les condicions en les quals el sistema guanya en cohesió i en legitimitat: enfortiment de les associacions cíviques de tota mena i encimbellament del paper estabilitzador del comportament ètic i de la religió.¹²

D'acord amb aquesta manera de veure les coses, la grandesa de la societat democràtica rau en el fet que existeixen mecanismes vigorosos —però vulnerables— per no haver de reduir dràsticament, autoritàriament, els conflictes inherents al nostre sistema de valors: llibertat econòmica i justícia social; individualisme i solidaritat; igualtat d'oportunitats i divergència de resultats, etc. La democràcia reconeix el fet que els fins humans són múltiples, no tots ells són ben bé commensurables i sovint estan en rivalitat els uns amb els altres. Aquesta percepció no ha de conduir-nos a la desesperança sinó mostrar a la consciència moral de cadascun la importància de la llibertat d'elegir.